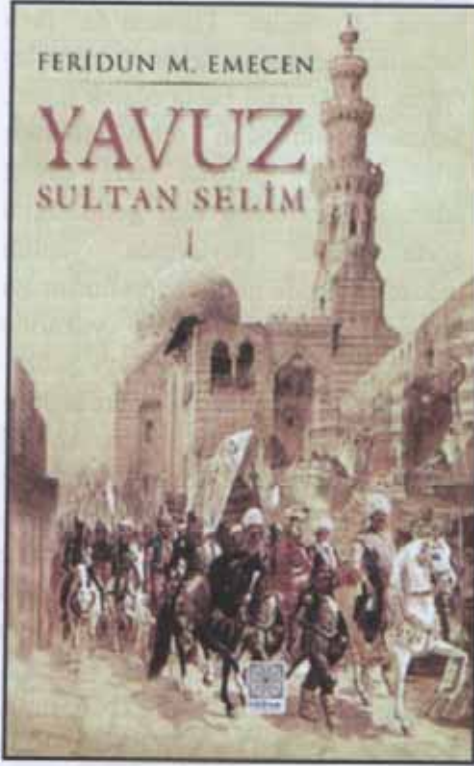

Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010, 416 sayfa + 32 resim.

Eserin önsözünde (s. 9-12) çalışmanın kaleme alınış sebebi *"ilginç kişiliği, kısa saltanatına rağmen kazandığı büyük başarıları ile Osmanlı tarihinde farklı bir yeri bulunan I. Selim'i devrinin kaynaklarına dayalı olarak tanıtmak ve biyografik mahiyetli siyasi hayatını ortaya koymak"* şeklinde yazar tarafından açıkça ifade edilmektedir. Önsözde konu ile ilgili şimdiye kadar

yayınlanmış çalışmaların genel bir kritiği yapılmış, bu sayede kitabın Yavuz Sultan Selim ve dönemine ait ilim âlemine getirdiği yenilikler gözler önüne serilmiştir. Eser yazılırken dönemine ait kitabi kaynaklar ve arşiv belgelerine dayanarak bir nevi biyografik çalışma inşa edilmiş, özellikle Sultan I. Selim dönemini düzenli olarak aktaran Divan Kâtibi Haydar Çelebi'nin "Ruznâme"si temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Giriş kısmında (s. 13-27) Yavuz Sultan Selim'in doğu politikasının oluşma şartlarına yer verilmiştir. Safevi hareketi ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi gelişmelerin Sultan Selim'in şehzadelik döneminde Trabzon'da geçirdiği zaman zarfında özellikle takip edildiği ve Safevilerin Osmanlı Devleti için oluşturduğu tehlikenin ne kadar büyük olduğunun fark edildiğine yazar tarafından dikkat çekilerek, okuyucuya sonraki gelişmelerin takibi için zemin hazırlanmıştır.

Eserin birinci bölümü (s. 29-44), Sultan I. Selim'in, doğumu, çocukluğu ve şehzadelik yıllarına ayrılmıştır. Sultan II. Bayezid'in Amasya'daki valiliği esnasında doğduğu bilinen Yavuz Sultan Selim'in doğum tarihi kesin olarak tespit edilememektedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda farklı iki tarih ileri sürülür. Bunların tartışması yapılarak 875/1470 tarihine

işaret edenlerin daha doğru olacağı yazar tarafından kabul edilmektedir. Sultan I. Selim'in annesi Dulkadirli Alaüddeve Bozkurt Bey'in kızı Ayşe/Gülbahar Sultan'dır. Amasya sarayında geçen çocukluğu hakkında hemen hemen hiç bilgi bulunmayan Sultan Selim'in iç dünyasının şekillenmesinde önemli rol oynayan yer ise Trabzon'dur. Eserde, Trabzon'daki ilk yıllarında yanında bulunan hocası Halîmî Çelebi'nin Sultan Selim'in idarecilik vasfının ortaya çıkmasında etkisinin büyük olduğuna dikkat çekilmektedir. 8 yıl gibi kısa süren saltanatında asıl yöneticilik maharetini Trabzon'da kazanmış olduğu, karakterinin sert ve haşin olmasında ise iklim ve doğanın insan üzerindeki etkisinden dolayı Karadeniz'in sert ve hırçın dalgalarının dövdüğü şehirde yöneticilik yapmasından ileri geldiği vurgulanmaktadır. Sultan I. Selim Trabzon yöresinde askerî teşkilatı düzenlemiştir. Bir kısmı Safevi zulmünden kaçan ulema ve sanatkârlar olmak üzere etrafında sürekli olarak şair, ulema ve sanatkârları buldurmuştur. Bu sayede Trabzon, Sultan I. Selim döneminde önemli bir kültür merkezi olma özelliği göstermiştir.

İkinci bölüm (s. 45-64) Sultan I. Selim'in saltanat mücadelesine başla-

ması ve 24 Nisan 1512 tarihinde tahta çıkmasına kadarki olaylara ayrılmıştır. Sultan I. Selim Trabzon'da iken babasının gücünün giderek zayıfladığını, II. Bayezid başta olmak üzere, Şehzade Ahmed'in tahta çıkması yönünde bir görüşün bazı devlet adamları tarafından dile getirildiğini görür. Sınır boylarında yaptığı mücadelenin de merkez tarafından iyi karşılanmaması ve ayrıca yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı Şehzade Selim artık babasıyla ipleri kopartma noktasına gelir. Şehzade Ahmed ile de arası açılan Selim, Ahmed'in tahta çıkması halinde hayatta kalma şansının bulunmadığını anlar ve saltanat mücadelesine girer. Çeşitli pazarlıklar sonucu oğlu Süleyman için babasından Kefe Sancağı'nı alır. Ancak buna karşılık babasının, Şehzade Ahmed'in oğluna da Bolu Sancağı'nı vermesi işleri daha da karıştırır. 1509'da İstanbul'da büyük bir depremin meydana getirdiği kargaşa ortamından faydalanmak isteyen I. Selim, oğlu ile beraber saltanat için harekete geçer. Sultan I. Selim'in Kefe'ye oğlunun yanına gidişi sarayda kendi aleyhine olan havayı iyice arttırır. Babasıyla yaptığı savaş ve verdiği çetin mücadeleden sonra 1512'de İstanbul'a davet edilir ve Osmanlı tahtına oturur.

Üçüncü bölüm (s. 71-86) Sultan I. Selim'in saltanatının başlangıcı ile ilk icraatlarını konu edinmiştir. Sultan I. Selim tahta çıkınca ilk olarak taht mücadelesi sırasında yanında olan ve kendisine yardım eden yeniçerilere dağıtılan cülus ulufesini arttırmıştır. Böylece yeniçerilerin gönlünü alarak iktidarını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Saraya tam hâkim olup yerleştikten sonra saltanat iddiasında bulunan kardeşleri Ahmed ve Korkut'u bertaraf etmiştir. Devletin bekası için kardeş ve yeğenlerin katli halk arasında hoşnutsuzluk yaratsa da, padişah sert otoritesinin ilk belirtilerini kardeşleri ile olan mücadele sırasında göstermiştir. Dolayısıyla Sultan I. Selim'in ileride karşısına çıkacak olan engelleri en kısa sürede ortadan kaldırma kabiliyetine sahip olduğunu, tahta oturur oturmaz yapmış olduğu ilk icraatları ile devlet adamlarına hissettirmesine bu bölümde dikkat çekilmiştir.

Dördüncü bölüm (s. 87-145), Osmanlıların Şark Meselesinin Başlaması ve Çaldıran seferi hakkındadır. Sultan I. Selim tahta ortak olmak isteyen kardeşlerini ortadan kaldırdıktan sonra, Anadolu'da büyük hadiselere yol açarak sistemi alt üst eden Safevi/Şah İsmail meselesine eğilmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'ndeki

taht mücadelesini dikkatle izleyen Şah İsmail kavganın nasıl sonuçlanacağını bilmediğinden yeni padişahın cülusunu tebrik etmek için elçi göndermez. Şehzade Ahmed'in ortadan kaldırıldığını duyduktan sonra da herhangi bir dostluk münasebetinde bulunmadığı gibi, tam aksine Ahmed'in oğlu Murad'ı himayesine alır. Dördüncü bölümde bu gelişmeleri ele alan yazar, olayların gidişatında Selim'in Safeviler üzerine sefere çıkma düşüncesinin kesin olduğunu, Şah İsmail'in ise düşmanca tavırlarına rağmen Osmanlı Devleti ile sıcak bir savaşa girme fikrinde olmadığını vurgular. Bu bölümde dikkat çeken önemli bir husus Alevilerin katli meselesidir. Çaldıran savaşı arifesinde bir paradigma halini alan Yavuz Sultan Selim'in kırk bin Alevi'yi katlettiği fikri neredeyse tartışılmaz bir bilgiye dönüşmüştür. Bu bilginin kaynaklarının kritiğe ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Emecen, kaynakları kritik ettikten sonra bu rakamın abartı olduğunu bir yıl gibi kısa bir sürede bu kadar kişinin tahririnin yapılabildiği merkeze gönderilmesinin çok zor olduğunu, hazırlanmış olsa bile bu tahrir defterlerinin tekrar taşraya ilgililere gönderilerek isimleri yazılı olanların katledilmesinin pek mümkün olmadığını ifade etmektedir. Geç

tarihli kaynaklarda bu bilgilerin abartılarak verilmesi Safevi-Osmanlı arasındaki siyasî çekişmeden kaynaklanmaktadır. XVI. yüzyıl Osmanlı Tarihçilerinin karşı tarafa gözdağı vermek, Sünnî yandaşlarına iftihar vesilesi veya Sünnî inanca ne kadar bağlı olduğunu vurgulamak için bilgileri abartarak verme eğilimi sergiledikleri üzerinde dikkatle durulmuştur. İki safhada oluşan Çaldıran Savaşı'nda taraflar ağır kayıplar vermişti. Savaşta ölenlerin sayısı takriben üç bin İranlı iki bin de Osmanlı askeri olmalıdır. Osmanlı tarafından ilk defa sancakbeyi ve kumandan seviyesinde bu kadar çok kayıp verildiği ve savaşın oldukça çetin geçtiği yazar tarafından belirtilmektedir.

Beşinci bölümde (s. 159-170) Dulkadiroğlu meselesi ve Doğu Anadolu Osmanlı hâkimiyetinin başlaması anlatılmaktadır. Dulkadiroğulları Devleti'nin başında bulunan Alaüddeve Bey, II. Bayezid'in kayınpederi Sultan I. Selim'in de anne tarafından büyük babası oluyordu. Üç büyük devlet arasında sıkışıp kalan Dulkadiroğulları dengeli bir siyaset izlemek zorundaydı. Dolayısıyla, Safevi-Osmanlı mücadelesinde tarafsız kalmayı tercih etmişti. Yavuz Çaldıran seferine çıkarken Alaüddeve

Bey'e mektup yazıp kendi topraklarında ordugâh kuracağını bildirmiş, zahire istemiş, kendisinin muzaffer olması için dua talep etmişti. Bu isteklerine olumlu cevap alamayan Sultan I. Selim'e karşı Alaüddeve'nin bu tutumu Çaldıran Savaşı sonrasında da devam etmiştir. Nitekim bu bölümde Alaüddeve'nin Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından 12 Haziran 1511'de yenilgiye uğratılması ve savaş meydanında hayatını kaybetmesiyle Doğu Anadolu'daki Osmanlı hâkimiyetinin başlaması detaylı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır.

Altıncı bölümde (s. 171-180) İstanbul'a dönüş, yeni sefer hazırlıkları ve doğu meselesinin ikinci safhası etraflıca okuyucuya aktarılmaktadır. Buna göre birinci doğu seferinin ardından İstanbul'a gelen padişah, sefer sırasında bazı devlet adamlarının desteğiyle Amasya'da ortaya çıkan yeniçeri isyanı meselesini ele alır. Bu bölümde, askerleri ve devlet adamlarını tam otoritesi altına alması gerektiğine inanan padişahın, bunun için İstanbul'da yapılan divan toplantılarında sert tavrını ortaya koyarak devlet adamlarını ciddi anlamda hırpalaması ve neticede İskender Paşa, Kazasker Tacizâde Cafer Çelebi ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'nın öldürülmeleri hususu-

na yer verilir. Doğuda ise, Safeviler ile yapılan mücadele tırmanış göstermiş Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Diyarbakır merkezli mücadelesi Memlûklü Sultanlığı'nı içine alacak yeni siyasi çekişme alanı oluşturmuştur. Padişahın bu sıkıntılı havadan uzaklaşmak için Yanbolu tarafına 25 gün süren bir süre avına çıkması, avdan döner dönmez de yeni bir Doğu seferine karar vermesi bölümde ilgiyle takip edilmektedir.

Yedinci bölümde ise (s. 187-348) yeni bir Doğu harekâtı, Mısır seferi ve hilafet meselesi ele alınmıştır. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yönelen Osmanlı Devleti, Safevileri geçici olarak bertaraf etmişti. Ancak tehlike halen devam etmekteydi. Şah İsmail, taraftarları ve müridleri tarafından hayal kırıklığı yaratan başarısızlığının etkilerini dağıtmak için çalışmalara başlamıştı. Bu esnada Dulkadir-oğulları ile uğraşan Osmanlı Devleti, bu devleti ortadan kaldırıncaya Memlûkler ile sıcak ilişkiler yaşanmaya başlamıştı. Sultan I. Selim'in Çaldıran seferi öncesi Şah İsmail'e karşı birlikte hareket etme teklifine sessiz kalan Memlûklü sultanı Gavri aslında her iki devleti kendisi için büyük tehlike olarak görmekteydi. Kendisine sığınmış olan Osmanlı şehzadelerini himaye etmekteydi. Sultan I. Selim,

bu şehzadelerin durumunu yakından izlemekteydi. Osmanlı padişahlarının kendilerine alternatif olabilecek hanedan üyelerine karşı olan tutumunu bile bile kaçak şehzadeleri himaye etmek elbette kabul edilebilecek bir durum değildi. Çaldıran Zaferi sonrasında endişe ile izleyen Gavri, kendisine zafer haberini götüren Osmanlı elçilerini sessizce karşılamış, onlar için herhangi bir tören yapmamıştı. Bunlardan ziyade iki devlet arasındaki asıl mesele, Memlûklülerin himayesinde olan Dulkadiroğlu Beyliği'nin ortadan kaldırılıp bu beyliğin topraklarını içine alan iki merkezin sancak olarak Osmanlı idaresine verilmesiydi. Yukarıdaki sebeplerin yanı sıra, Memlûklü Sultanlığı'nın bilhassa üç semavi dinin kutsal yerlerinin bulunduğu coğrafyaya hâkim olması, Hint Denizi'nden Akdeniz'e uzanan ticaret yollarının kontrolünü elinde bulundurması, siyasi açıdan yıpranmış olması, mukaddes yerlerin koruyucusu ve hizmetkârı olarak kutsal yerleri Hıristiyan tehdidi altında Portekiz tehlikesine karşı savunmada zorlanması Osmanlı Devleti'nin dikkatlerinin yönelmesine sebep olmaktadır. Bu durum, Memlûklü kamuoyunda Osmanlı Devleti'ni kurtarıcı olarak öne çıkarıyordu. İleri gelen Mısır uleması da Osmanlı'dan medet umuyordu. Hal böyle iken, Yavuz'un ikinci Doğu

seferinde Mısır'ın fethedilmesinin asıl amaç olmadığı, seferin aslında Şah İsmail'in faaliyetlerini izlemek, gerekirse bulunduğu yere, Bağdad'a kadar gidip onu bertaraf etmek olduğu eserde dikkatlere sunulmuştur. Ancak sefer esnasında yaşanan olaylar seferin amacını ve seyrini değiştirmişti. Seferin amacının nasıl değiştiği, Memlûkler ile yapılmış olan iki savaşın detayları ve sonuçları bu bölümde anlatılmıştır.

Sultan I. Selim'in şahsiyeti ve imajı (s. 347-370) ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Sultan I. Selim sekiz yıl süren saltanatının çoğunu seferlerde geçirmiş ve gerçekleştirdiği fetihler kendisine Osmanlı tarihinde hayranlık uyandırmıştır. Doğu meselesiyle ilgili kesin çözümleri, Safevi tehlikesini önlemesini sağlamış, Safevilere karşı Sünnî anlayışını öne çıkartmıştır. Memlûklü Sultanlığı'na son veren Yavuz, İslâm dünyasını tek bayrak altına toplama projesinin ilk adımı olarak Osmanlı Devleti'ni ön plana çıkartmıştır. Sultan I. Selim'in İslam dünyası üzerindeki bütünleştirici lider sıfatını haiz olması, hilafet tahtının sultanı olarak anılmasını sağlamıştır. Ayrıca hükümdarın fiziksel yapısı, Şah İsmail'e ait bir portrenin hatalı olarak Sultan I. Selim'e atfedildiği, Sultan I. Selim'in kişiliği, devlet adamlığı ve devlet

adamlarıyla münasebetleri bu bölümde okuyucuya aktarılmıştır.

Ek I ve ek II olarak verilen bölümde Osmanlı kaynaklarında Sultan I. Selim hakkında anlatılan hikâyelere yer verilmiştir. Ek I'de Hasan Can'ın *Menâkıbnâmesi* veya Hoca Saadeddin Efendi'nin *Selimnâme*'sinde geçen on iki hikâye kritik edilerek aktarılmıştır. Bu hikâyelerin ilki Yavuz'un Kefe'ye gelişi ve oradan Edirne'ye gidişinden sonra meydana gelen olayları konu edinir. On ikinci hikâye Kemalpaşazâde'den nakledilmiştir. Bir dervişin Yavuz'un doğmadan önce onun hakkında söyledikleri ve söylediklerinin sonradan gerçekleşmesi anlatılmaktadır. Bu on iki hikâye yazarın ifadesiyle "Yavuz'un cihangir, büyük bir asker olma hasletinin yanında kerameti ve velayeti ileri görüşlü oluşu gibi yönlerinin öne çıkarma amaçlı olarak yazılmış olmalıdır". Ek II ise Evliya Çelebi'nin *Selimnâme*'sinde geçen hikâyeleri içermektedir.

Kaynakça ve indeksten sonra "Minyatürlerle Yavuz Sultan Selim" başlığı altında Yavuz'un faaliyetlerini konu alan yirmi ikisi Şükri-yi Bitlisî *Selimnâmesi*'nden altısı *Hünernâme*'den yirmi sekiz minyatüre yer verilmiştir. Bunların dışında da Yavuz'un dört adet portresi bu kısımda yer almaktadır. Bu minya-

türler ve resimlerle Sultan Selim'in görüntüsü hakkında okuyucuya fikir verilmiştir.

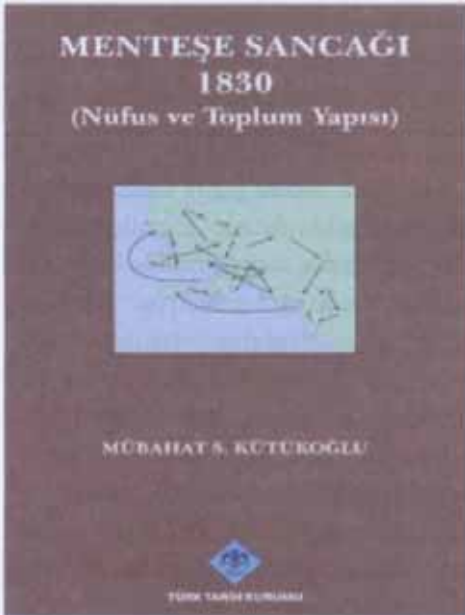
Eser Sultan I. Selim dönemi ile ilgili birçok konuda günümüze ışık tutmaktadır. Ayrıca yaygın olarak kabul edilen birçok bilginin aslında tekrar sorgulanır olabileceğini bize göstermektedir. Eser sayesinde Sultan I. Selim'e atfedilen bir portrenin Şah İsmail'e ait olduğunu, buna bağlı olarak Sultan I. Selim'in küpe taktığının yanlış olduğunu öğrenmiş olmaktadır. Günümüzde de yaygın olarak bilinen Şah İsmail'e yakınlık duyan kırk bin insanın katli meselesi üzerinde de tekrar düşünebiliriz. İkinci Doğu seferinin aslında direkt Mısır üzerine olmadığını, sefer esnasında olan gelişmelerin, seferin seyrini ve şeklini değiştirmiş olduğunu da görmekteyiz. Savaşlarda ölen insanların sayısının çok olduğu yaygın

olarak bilinir. Aslında bu rakamların bilinenin aksine o kadar da çok olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yine bilinenin aksine Mercidabık Savaşı'ndan sonra yapılan Ridaniye Savaşı'nda aslında iki ordunun da fazla kalabalık olmadığını zaten şartların da kalabalık ordular için müsait olmadığını öğrenmekteyiz. İlmî olarak şimdiye kadar yapılmış olan eserlerin de incelenmesi, dönemin yerli ve yabancı kaynaklarından faydalanılması, kendi dönemi ile ilgili görsel malzemenin kullanılması bu esere Sultan I. Selim hakkında yapılmış en kapsamlı çalışma niteliği kazandırmaktadır. Eserde geçen birçok olay ve savaş minyatürlere bakıldıktan sonra okuyucunun zihnine oturmaktadır. Eserde kullanılan dilin akıcılığı olayların birbirini takip eden örgüler ile devam etmesi eserin zevkle okunmasını sağlamaktadır.

Fırat BOZTAŞ*

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; firatboztas@hotmail.com.

Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, XXIV+286 sayfa ve bir harita.

Osmanlı Devleti'nde ülke sınırları içerisindeki bölgelerin ekonomik yapılarının tespitine her zaman önem verilirdi. XV ve XVI. yüzyıllarda yeni fethedilen yerlerin iktisadî durumunun ortaya çıkarılması için tahrir defterleri tutulmaktaydı. XIX. yüzyılda tahrir defterlerinin yerini daha teferruatlı bilgileri ihtiva eden temettü defterleri almıştı. Bu defterler ile bölgelerin hem gelir kaynakları ve yaşayış tarzları hem de sosyal yapısı görülmüş oluyordu. Fakat bahsedilen bu

defterler vergi ödeyen kesimi kapsadığından, askerî amaçlı olarak erkek nüfusun tamamını hakkında malumat sahibi olabilmek için II. Mahmud döneminde nüfus sayımına gidilmiştir. Nitekim bu sayımla aynı zamanda askerlik çağında olan gençlerin de tespiti mümkün olacaktır. 1830 yılında yurt çapında başlanan sayımlar bazı yerlerde aynı yıl bazı bölgelerde ise daha sonraki yıllarda gecikmeli olarak tamamlanmıştır. İşte tanıtımını yapacağımız eser, *Menteşe Sancağı'nın 1830 yılındaki nüfus bilgilerini ihtiva eden deftere dayanılarak meydana getirilmiştir.* Yazar, Önsöz'de belirttiği gibi bu deftere tamamen tesadüf eseri rastlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Nüfus Defterleri henüz araştırmacıya açılmamışken, her nasılsa Kâmil Kepeci tasnifine girmiş olan defter, mükerrer numara ile kaydedilmiş ve yazar esas numarayı isteyince onun yerine çıkarılmıştır. Böylece defterden haberdar olduğu ifade edilmektedir.

Eser, giriş, beş bölüm ve sonuç kısımlarından meydana gelmektedir. Yazar, eserin giriş kısmında Osmanlı döneminde hem XVI. yy.da hem de XIX. yy.da yapılan nüfus sayımlarından kısaca bahsederek kullanılan defterin özelliklerini incelemiştir. Aynı bir kısımda ise *Menteşe*